

САГЛЕДИВОСТ ЈАВНИХ СПОМЕНИКА НА ПОДРУЧЈУ ГРАДА БЕОГРАДА

САЖЕТАК:

Рад се бави разматрањем неколико значајних јавних споменика на подручју Београда у контексту њихове нарушене сагледивости и презентације у простору, где се често као проблем јавља неадекватна садња растиња испред прочеља или непримерено постављање објеката попут аутобуских стајалишта, телефонских говорница, саобраћајне сигнализације, урбаног мобилијара и паркинг места у непосредној близини споменика.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *сагледивост јавних споменика Београда, споменичко наслеђе Београда, скулптура у јавном простору*

ABSTRACT:

The article analyzes a number of significant public monuments in Belgrade, in the context of their compromised visibility and presentation in their surroundings, with common problems being inappropriately planted vegetation facing the front side of the monuments, or inappropriate placement of facilities such as the bus stops, telephone booths, traffic signalization, street furniture and parking lots in close vicinity of the monuments.

KEYWORDS: *Visibility of public monuments in Belgrade, monuments as cultural heritage of Belgrade, public art sculpture.*

У оквиру разматрања унапређења презентације у простору јавних споменика на подручју Београда, као нарочити проблем јавља се лоша сагледивост појединих значајних споменика, чија је укупна презентација у простору често нарушена неадекватном садњом растиња или непримереним постављањем објеката попут аутобуских стајалишта, телефонских говорница, саобраћајне сигнализације или урбаног мобилијара испред прочеља и у непосредној близини споменика.

Међу значајнијим јавним споменицима Београда нарушене сагледивости можемо издвојити споменик Карађорђу¹, дело Сретена Стојановића израђено 1955.

године који је постављен 1979. године. Након што је 1915. године стари споменик Карађорђу који се налазио испред Карађорђевог капије Београдске тврђаве уништен од стране аустроугарске војске током окупације Београда у Првом светском рату, нови споменик Карађорђу био је поново подигнут седам деценија касније, на важном стратешком месту логора Карађорђевог устаничке војске на Врачару. Поставком споменика на земљаном узвишењу са доминантним објектом храма Светог Саве у његовом зачељу, успостављена је презентација у простору којом се наглашавају монументалност и доживљај херојског карактера личности Карађорђа, обновитеља српске државности 1804. године

у доба османске доминације; херојски доживљај споменика у Београду је наглашен у поређењу са поставком истоветног одливка овог споменика у Подгорици, где је споменик Карађорђу постављен у равни посматрача парковског партера и где су стога наведени атрибути монументалности у мањој мери наглашени.

Око подножја прочеља брежуљкастог узвишења на које је постављен нови споменик Карађорђу сађе-но је зеленило, првобитно у виду ниског декоративног засада који је прерастао у високо четинарско дрвеће и данас заклања споменик са бочних страна, а затим и реда листопадног дрвећа испред прочеља споменика у оквиру зеленог појаса који је формиран око већег дела обода парка ка коме је споменик окренут; тако је споменик Карађорђу постепено поново уклоњен из ширег видокруга, да би данас готово у потпуности било онемогућено његово сагледавање са прочеља ван граница парка. За разлику од истоветног споменика у Подгорици, споменик Карађорђу у Београду није предвиђен за сагледавање из непосредне близине, на шта указује његова поставка на земљаном узвишењу која тражи широке и отворене визууре. Поставком споменика на ободу парка предвиђено је да се исти сагледава даље од његових граница, из правца Булевар ослобођења који представља главни правац сагледавања споменика и визуру коју треба чувати отвореном. Тако је, наставши се челом окренут ка густом зеленилу, упркос поставци на узвишењу, поглед на споменик заклоњен управо са позиције одакле је предвиђена његова најзначајнија визура из правца главних саобраћајних комуникација, а посматрач је приморан да уђе у парк, да би након што је заобишао зелени појас испред и око споменика, пришао до подножја узвишења и сагледао споменик, што је у контексту споменичке меморије на ову изузетну историјску личност непримено и знатно умањује пијетет и значај приказаног.

Као пример добре сагледивости можемо навести било који споменик вајара Ивана Мештровића, попут Споменика захвалности Француској у парку Калемегдан², откривеног 11. 11. 1930. године у знак захвалности за драгоцену помоћ и сарадњу српске и француске војске у Првом светском рату; позиција овог споменика на крају главне парковске алеје на месту некадашњег споменика Карађорђу, користи истакнуту позицију над рекама са тврђавом у њеном зачељу, продужавајући отворени прилаз ка споменику преко граница парка дуж најзначајније градске улице (Кнез Михаилова) и даље. Дугачак фронтални прилаз истиче овај споменик као посебно значајну визуелну одредницу града, наглашавајући тиме значај приказаног.

Споменик незнаном јунаку на Авали³ истог аутора, где Мештровић физички уклања са врха Авале остатке средњовековне тврђаве Жрнов како би створио довољно репрезентативни плато за поставку свог споменика и омогућио дугачкак прилаз ка узвишењу отворених визура на споменик, поред његовог маузолеја Његошу на Ловћену где је на жалост у истом циљу уклоњена црква-капела Светог Петра Цетињског, представља радикалне примере којима овај аутор драстичним методама остварује репрезентативност простора отворених театралних прилаза и визура за своја остварења. Овом споменику прилази се узлазном широком степенишном стазом отворене дугачке визууре ка прочељу, чиме се додатно наглашава осећај пијетета и жељени значај приказаног.

Презентација у простору још једног значајног јавног споменика Сретена Стојановића, споменика Његошу који је 1994. године постављен на платоу Филозофског факултета Универзитета у Београду, који важи за готово најуспелије вајарско остварење у јавном простору Београда, угрожена је умањењем и деградацијом поља његовог визуелног сагледавања са прочеља. Главна визура на прочеље споменика оштећена је како поставком телефонске говорнице, тако и саобраћајног стајалишта и бетонског елемента испред зелене површине која се налази испред споменика.

Саобраћајно стајалиште постављено је и испред споменика Моши Пијаде у Македонској улици, улазећи драматично у поље његовог сагледавања. Наведени споменик, дело реномираног југословенског вајара Бранка Ружића из шездесетих година прошлог века, које је због својих ликовних и просторно обликовних вредности проглашено за споменик културе (Одлука о утврђивању, „Сл. лист града Београда” бр. 16/87), представљало је изузетно уметничко остварење које је својим савременим приступом и поставком значајно унапредило изглед и амбијенталне вредности трга у Македонској улици. Током времена његова презентација у простору је деградирана, у највећој мери поставком два саобраћајна стајалишта непосредно испред споменика, али и прогресивним ширењем околних башта кафића и ресторана, који су га угрожавали користећи зелену површину око споменика за постављање свог инвентара до самог споменика, чиме је изгубљен неопходан репрезентативни простор за његово сагледавање. Овакве интервенције су уклоњене, донекле унапредивши презентацију овог споменика у простору, међутим до данас није пронађена могућност решења главног проблема у виду измештања саобраћајних стајалишта постављени испред споменика, па она

Сл. 1 / Споменик Карађорђу, рад Срејена Сивојановића из 1955, Светисавски илајдо (commons.wikimedia.org)

Сл. 2 / Споменик Карађорђу у Погјорици (<http://i0.wp.com/www.in4s.net/wp-content/uploads/2014/02/polaganje-vijenca.jpg>)

Сл. 3 / Споменик Карађорђу, заклоњена визура на споменик (ЗЗСКГБ)

Сл. 4 / Споменик незнамом јунаку на Авали (ЗЗСКГБ)

и даље на овом месту угрожавају презентацију у простору и сагледивост овог значајног вајарског дела у јавном простору Београда.

Пример постепеног умањивања сагледивости и презентације скулптуре у јавном простору Београда је и скулптура Женски акт са фонтане испред хотела „Метропол”,⁴ која представља једину скулптуру истакнутог аутора и утицајног југословенског вајара, Петра Палавичинија са поставком у слободном простору Београда⁵. Палавичинјева скулптура у бронзи у оквиру фонтане испред хотела „Метропол” просторно и обликовно заокружује целину простора платоа испред једног од најзначајнијих модернистичких здања Београда.

Деликатно моделована скулптура, скромних дименија, постављена у оквиру фонтане пажљиво одређених и промишљених пропорција, омогућава жељени естетски и визуелни акценат и садејство скулптуре и модернистичке архитектуре у позадини. Током времена, обновама тротоара Булевара краља Александра, овај деликатан однос пропорција фонтане је нарушен, фонтана је изгубила на висини у централном делу који носи скулптуру и делимично утонула у асфалт, а као основни проблем поставља се постепени губитак визура на скулптуру повећањем саобраћајне фреквенције и паркинга око фонтане током времена, чиме је у великој мери умањена сагледивост ове значајне скулптуре у

Сл. 5 / Сјоменик Моши Пијаге, дело Бранка Ружића, њирі у Македонској улици, око 1970. (ЗЗСКГБ)

Сл. 6 / . Сјоменик Моше Пијаге, садашње сјање (ЗЗСКГБ)

Сл. 7 / Фонїана исїред хойела „Меїроїол”, заклоњена визура на скулїїтуру (ЗЗСКГБ)

јавном простору Београда, па је данас могућност њеног сагледавања на жалост условљена бројем посетилаца хотела и паркираних аутомобила. Такође, претварањем фонтане у жардињеру, покрет фигуре девојке која се стидљиво брани од млазева воде изгубио је смисао.

Постепени губитак висине постамента јавних споменика представља проблем који се тиче већине значајних београдских споменика са поставком у оквиру платоа, улица или тргова чији се застор повремено обнавља и где свака обнова ових површина подразумева подизање нивоа тла на рачун висине постамента. На

Сл. 8 / Заклоњена визура на сјомен-бисїїу Живојину Мишићу, Булевар Живојина Мишића у Београду (ЗЗСКГБ)

овај значајан проблем треба обратити посебну пажњу, имајући у виду деликатан однос пропорција постамента и скулптуре, тражећи одговарајуће решење приликом сваке обнове застора.

Још један пример угрожавања сагледивости једног јавног споменика на простору Београда представља поставка гломазних надстрешница за подземни пролаз испред спомен бисте Војводи Мишићу, која се налази у истоименом булевару, у близини зграде Београдског сајма. Поставком сада већ дотрајалих и кородираних надстрешница од гвожђа и плексигла-

са, сагледивост спомен бисте готово је у потпуности онемогућена са њеног прочеља и бочних страна. Угрожавање презентације спомен бисте у простору, која представља и једино спомен обележје овој историјској личности у јавном простору Београда, у светлу обележавања стогодишњице Првог светског рата и у контексту значаја споменичке меморије на лик и дело војводе Мишића на подручју Београда, указује на не-

примерен однос према скулптури у јавном простору Београда и висок степен угрожености овог сегмента културног наслеђа.

Мр Александра М. Ристановић,

вајар

Завод за заштиту споменика културе града Београда
aleksandra.ristanovic@beogradskonasledje.rs

НАПОМЕНЕ

- 1] Споменик Карађорђу је тренутно у поступку утврђивања за непокретно културно добро
- 2] Споменик захвалности Француској, Калемегдан, споменик културе од великог значаја, („Службени гласник СРС” бр. 28/83)
- 3] Споменик незнатном јунаку на Авали, споменик културе од изузетног значаја („Службени гласник СРС” бр. 47/87)
- 4] Хотел „Метропол”, Булевар краља Александра 69, споменик културе (Одлука о утврђивању, „Сл. гласник РС” бр. 32/01)
- 5] Вајар Петар Палавичини оставио је значајан траг у фасадној скулптури Београда која се налази на најрепрезентативнијим београдским здањима

ЛИТЕРАТУРА

Каталоги нејокејних културних добара (2010), Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда

Досије културној добри Споменик Карађорђу, Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Досије културној добри Споменик захвалности Француској, Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Досије културној добри Споменик незнатном јунаку, Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Досије културној добри Споменик Миши Пијаде, Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Досије Културној добри хошел „Метройол”, Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Павловић, А. (1969), *Каталоги – Јавни споменици на подручју града Београда*: Београд, Завод за заштиту споменика културе града Београда

Ристановић, А. (2012) *Каталоги нејокејних културних добара Споменик захвалности Француској*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, доступно на интернету: <http://beogradskonasledje.rs/wp-content/uploads/2013/06/Spomenik-Zahvalnosti-Francuskoj.pdf> [11. 6. 2018]

Његошева капела на Ловћену и архитекта Никола Краснов [интернет] <http://etnografskimuzej.rs/vesti-i-dogadjanja/njegoseva-ka-pela-na-lovcenu-i-arhitekta-nikola-krasnov/> [11. 6. 2018]

Summary: ALEKSANDRA RISTANOVIĆ

VISIBILITY OF SELECTED PUBLIC MONUMENTS IN BELGRADE AREA

The article raises and analyzes the issue of compromised visibility and presentation of selected significant monuments in the Belgrade area, with the aim of enabling more comprehensive preservation of Belgrade's public monument, as an important segment of the capital's cultural heritage. The obstructed visibility arises as a result of both inadequate planting of vegetation, often facing the front side of the monuments, and the inappropriate placing of facilities such as bus stops, telephone booths, traffic signalization, street furniture and parking areas in close vicinity of the monuments.

Illustrations

- Fig. 1 Karadorđe Monument, a work by Sreten Stojanović from 1955, Saint Sava plateau (Source: commons.wikimedia.org)
- Fig. 2 Karadorđe Monument in Podgorica (Source: <http://i0.wp.com/www.in4s.net/wp-content/uploads/2014/02/polaganje-vijenca.jpg>)
- Fig. 3 Karadorđe Monument, obstructed view of the monument (Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade)
- Fig. 4 Monument to the Unknown Hero at Avala mountain (Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade)
- Fig. 5 Monument to Moša Pijade, a work by Branko Ružić, a square in Makedonska street, around 1970 (Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade)
- Fig. 6 Monument to Moša Pijade, modern-day view (Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade)
- Fig. 7 Fountain in front of Metropol hotel, obstructed view of the sculpture (Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade)
- Fig. 8 Obstructed view of the memorial bust of Živojin Mišić, Bulevar Živojina Mišića in Belgrade (Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade)